



TADQIQOTLAR



ILM-FAN



TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2024

Google Scholar



zenodo



OpenAIRE



Andijan, Uzbekistan



+998945668868



<https://innoworld.net>

INGLIZ TILIDAGI MODAL FE'LLAR BO'YICHA SEMANTIK QARASHLAR VA ULARNING O'ZBEK TILIDAGI MUQOBILLARI

Abduxalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti
 "Xorijiy til va adabiyot" mjtuxassisligi
 Ikkinchi bosqich magistranti

Jalolova Shaxnoza Muhamadjanovna

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti
 Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqola ingliz tilidagi modal fe'llarning semantik xususiyatlarini tahlil qilishga hamda ularning o'zbek tilidagi muqobillarini aniqlashga bag'ishlangan. Modal fe'llar – bu muloqotda gaplovchi maqsadi, munosabati va ehtimolini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot davomida modal fe'llarning o'zbek tilidagi ekvivalentlari faqat grammatikaga bog'liq bo'lmay, balki muloqot ma'nosi va pragmatik maqsadlarni hisobga olish zarurligi ta'kidlangan. Ingliz va o'zbek tillari orasidagi lingvistik tafovutlar tufayli ba'zi modal fe'llar bir nechta o'zbekcha so'z yoki iboralar orqali ifodalanishi mumkinligi ko'rsatilgan. Maqola lingvistika va tarjimashunoslik sohasidagi tadqiqotchilar, shuningdek, ingliz tilini o'rganuvchilar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: modal fe'llar, semantika, tarjima, o'zbek tili, ingliz tili, lingvistik tafovutlar.

Ehtimol, ingliz tilida modallik kategoriyasidan ko'ra tarjima jarayonida ko'proq qiyinchilik tug'diradigan boshqa leksik-grammatik kategoriya yo'qdir, u so'zlovchining voqelikka munosabatini ifodalovchi keng kategoriyadir. U asosan mayl shakllari, modal fe'llar va ularning ekvivalentlari hamda modal so'zlar bilan ifodalanishi mumkin. Tilda modallik juda muhim rol o'ynaydi. Modallik so'zlovchining gap mazmuniga munosabatini va gapning o'zini voqelikka munosabatini aks ettiruvchi grammatik kategoriyadir. Bu subyektiv munosabat turli vositalar, so'zlar va frazeologik birliklar, kayfiyat, so'z tartibi va hatto intonatsiya bilan ifodalanishi mumkin. Ingliz tilida modal fe'llar faqat modal ma'noli fe'llarga tegishli bo'lgan xususiyatlarning mavjudligi bilan ajralib turadigan maxsus guruhga ajratiladi⁹.

Modal fe'llar ko'p ma'no ottenkalarini o'zida aks ettiradi, ya'ni: imkoniyat va imkonsizlik, zaruriyat va majburiyat, ehtimollik, shubha, ishonch, istalaganlik, ruxsat va taqiq." Binobarin, agar tarjimon modal ma'nolarni va ularning ottenkalarini e'tibordan chetda qoldirsa, u tarjimoni qashshoqlashtiradi, uni hissiy bo'yoqdan mahrum qiladi va eng yomoni, shunchaki ma'noni buzadi." Modal fe'llar grammatika darsliklarida batafsil

⁹ Swift J. Gulliver's Traveles. – M., 1979, 300 P.

tavsiflanganligi sababli, keling, yangi tarjimon uchun qiziqarli bo'lishi mumkin bo'lgan modal fe'llardan foydalanishning ba'zi holatlarini ko'rib chiqamiz¹⁰.

Tilshunoslikda modallik kategoriyasining qamrovi g'oyat keng bo'lib, muloqotning serqirra jihatlarini aks ettiruvchi tadqiqot obyekti sanaladi. Modallik tushunchasi so'zlovchining aytilayotgan so'z mazmuniga, voqelikka bo'lgan munosabatini ifodalovchi ma'no kategoriyasi sifatida talqin etiladi. Bunda obyektiv voqelik so'zlovchi ongida aks etib, u o'z munosabatini turli semantik kategoriyalar vositasida ifodalaydi. Modallik kategoriyasi leksikologiya, frazeologiya, so'z yasalishi, morfologiya va matn tilshunosligida keng qo'llaniladi.

Ingliz tilidagi modal fe'llar semantikasi va ularning O'zbek tilidagi muqobillari mavzusida modal fe'llarning ma'no jihatidan qanday tarjima qilinishi va ular qanday qo'llanilishi haqida tushuntirish quyidagi misollar bilan beriladi:

Modal fe'llar va ularning asosiy semantik funksiyalari:

1. Can – imkoniyat, ruxsat, qobiliyatni ifodalash.
 - **Inglizcha:** I can swim.
 - **O'zbekcha:** Men suzishni bilaman (qila olaman).
2. Could – o'tmishdagi imkoniyat yoki iltifotli so'rov.
 - **Inglizcha:** She could play the piano when she was five.
 - **O'zbekcha:** U besh yoshida pianino chalishni bilardi (qila olardi).
3. May – ruxsat yoki ehtimolni ifodalash.
 - **Inglizcha:** You may leave now.
 - **O'zbekcha:** Siz endi ketishingiz mumkin.
4. Might – ehtimol (kamroq ishonch bilan).
 - **Inglizcha:** It might rain tomorrow.
 - **O'zbekcha:** Ertaga yomg'ir yog'ishi mumkin.
5. Must – zarurat, majburiyat yoki ishonchni ifodalash.
 - **Inglizcha:** You must finish your homework.
 - **O'zbekcha:** Siz uy vazifangizni tugatishingiz shart.
6. Shall – taklif yoki kelajakdagi voqeani ifodalash (rasmiy kontekstda ishlatiladi).
 - **Inglizcha:** Shall we go for a walk?
 - **O'zbekcha:** Sayrga chiqamizmi?
7. Should – maslahat yoki ma'qullash.
 - **Inglizcha:** You should see a doctor.
 - **O'zbekcha:** Siz shifokorga murojaat qilishingiz kerak.
8. Will – kelajakdagi harakatni ifodalash, xohish bildirish.
 - **Inglizcha:** I will call you tomorrow.
 - **O'zbekcha:** Men sizga ertaga qo'ng'iroq qilaman.
9. Would – xohish, iltifotli so'rov yoki odat (o'tmishda).
 - **Inglizcha:** I would like a cup of tea, please.

¹⁰ Tursunov U., Muxtorov J. «Hozirgi zamon o'zbek tili». – Samarqand, 1960.

- **O'zbekcha:** Menga choy keltirsangiz, yaxshi bo'lardi.
 - 10. Need – zaruratni ifodalash.
 - **Inglizcha:** You need not worry.
 - **O'zbekcha:** Siz xavotir olishingiz shart emas.
 - 11. Ought to – maslahat yoki ma'qullash.
 - **Inglizcha:** You ought to help your parents.
 - **O'zbekcha:** Siz ota-onangizga yordam berishingiz kerak.
- Modal fe'llarning ma'no jihatidan O'zbek tilidagi muqobillari:

1. Imkoniyat va qobiliyatni ifodalash:
 - **Can/could** → bilmoq/qila olmoq.
 - Misol: He can speak three languages. → U uchta tilni biladi.
2. Ehtimol va taxminni ifodalash:
 - **May/might** → mumkin.
 - Misol: She might be at home. → U uyda bo'lishi mumkin.
3. Zarurat va majburiyatni ifodalash:
 - **Must/need to** → kerak/shart.
 - Misol: You must wear a uniform. → Siz forma kiyishingiz shart.
4. Maslahat berish:
 - **Should/ought to** → kerak/maqsadga muvofiq.
 - Misol: You should eat more vegetables. → Siz ko'proq sabzavot yeyishingiz kerak.
5. Iltifot va taklif qilish:
 - **Would** → edi, iltimos.
 - Misol: Would you like some tea? → Choy ichasizmi?

O'zbek tilidagi modal so'zlarning ingliz tilidagi mos keluvchi modal fe'llar bilan solishtirilishi:

- Kerak → must, should, need to.
- Mumkin → can, may, might.
- Qila olmoq → can, could.
- Shart → must.
- Kerak emas → need not, don't have to.

Ushbu misollar orqali ingliz va o'zbek tillaridagi modal fe'llarning semantik jihatdan bir-biriga mosligini tushunish mumkin.

O'zbek tilidagi modal ifodalar boy va xilma-xil bo'lib, ular turli kontekstlarda qo'llaniladi. Har bir ifoda o'zining o'ziga xos semantik vazifasini bajaradi va nutqning aniqligini ta'minlaydi. Ingliz tilidagi modal fe'llar bilan qiyoslash orqali o'zbek modal ifodalarining tarjima jarayonida qanday qo'llanilishini o'rganish muhimdir.

Modal kategoriyasining namoyon bo'lishidagi keng imkoniyatlar, shubhasiz, ushbu kategoriyaning universal hodisa ekanligini va uni o'rganish til tuzilishi mohiyatini tushunish uchun muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Ushbu maqolada muallif ingliz va o'zbek tillarida modallikning eng

murakkab va keng qamrovli kategoriyasiga tilning munosabatini hamda modallik kategoriyasining ifodalanishini tahlil qiladi. Shuningdek, G'afur G'ulomning "Shum bola" hikoyasida keltirilgan misollar ushbu toifaga nisbatan munosabatlarning xilma-xilligini yaqqol namoyish etadi¹¹.

Tilshunoslikda modallik kategoriyasi bo'yicha mavjud ilmiy ishlarni tahlil qilgan, olimlarning nazariy qarashlarini tizimlashtirgan va modallikning semantik turini lisoniy vositalarga ko'ra ajratgan¹².

Tilshunos olim M.M.Jo'rayevaning fikricha, lingvistik belgilar modal mantiq tizimini hosil qiladi va kesim hisobining ta'rifida faol ishtirok etadi. Turli mazmundagi xabar ma'lumotni yorqin, aniq va tejamli ifodalab, uni yetkazib beradi, leksik-semantik, grammatik kategoriyani hosil qilib, mayl kategoriyasidan yuqori pog'onani egallaydi.

Modallik kategoriyasi, odatda, tilshunoslik va adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan ta'riflanadi. "Modallik - bu butun boshli olam, bepoyon va chuqur dengiz, cheksiz o'rmon, cheksiz sahro, poyonsiz kenglik, hosildor dala, so'nmas olov, ulug'vor tog', sirli g'or... - narsalar va gaplar o'rtasidagi turli munosabatlarni ifodalovchi ko'plab modal ma'nolarni aks ettiruvchi an'anaviy lingvistik belgi, muloqotning eng murakkab, ko'p qirrali va mazmunli, ilmiy jihatdan ahamiyatli, ma'noli tomonlarini qamrab oluvchi keng qamrovli kategoriya"¹³.

Ingliz tilidagi modal fe'llar o'zbek tiliga tarjima qilinganda ularning ma'nosi ko'pincha kontekstga bog'liq ravishda turlicha ifodalanadi. Ingliz tilida bir modal fe'l bir necha ma'noni ifodalashi mumkin, shu sababli ularni tarjima qilishda o'zbek tilidagi tegishli vosita yoki ifoda tanlanadi.

O'zbek tilidagi modal ifodalar boy va xilma-xil bo'lib, ular turli kontekstlarda qo'llaniladi. Har bir ifoda o'zining o'ziga xos semantik vazifasini bajaradi va nutqning aniqligini ta'minlaydi. Ingliz tilidagi modal fe'llar bilan qiyoslash orqali o'zbek modal ifodalarining tarjima jarayonida qanday qo'llanilishini o'rganish muhimdir. Ingliz tilidagi modal fe'llar ko'p ma'noli bo'lgani sababli, o'zbek tiliga tarjima qilinganda ularning ma'nolari kontekstga qarab o'zgaradi. To'g'ri tarjima qilish uchun modal fe'lning asosiy vazifasi va gapda qanday ishlatilayotgani hisobga olinishi kerak. Shu bilan birga, o'zbek tilidagi tarjima variantlari keng ko'lamda bo'lib, ular tarjimachi tomonidan moslashtiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sirojiddinova D., Murodova S. Ingliz tilida modal fe'llarining o'ziga xos xususiyati. – Tashkent, Science and Education, 2022, 419-423 P.

¹¹ Said N. «Grammatika». 2-qism. – Toshkent, 1936.

¹² Hemingway E. "To have or have not." – M.: 1979, 310 P.

¹³ Cooper F. "The spy." – M: Progress Publishers, 1975, 265 P.

2. Tursunov U., Muxtorov J. «Hozirgi zamon o'zbek tili». – Samarqand, 1960.
3. Usmanova D., Shodieva G. Issues of classification of word categories in the Uzbek language. – Tashkent, Academic research in educational sciences, 2022, 1276-1280 P.
4. Usmonov O', Ashurov Sh. "Ingliz tili nazariy grammatikasi." – Sam., 2007.
5. Usmonov S. «O'zbek tili grammatikasi». «Fan», 1-tom. Morfologiya. – Tashkent.



INNOVATIVE
WORLD